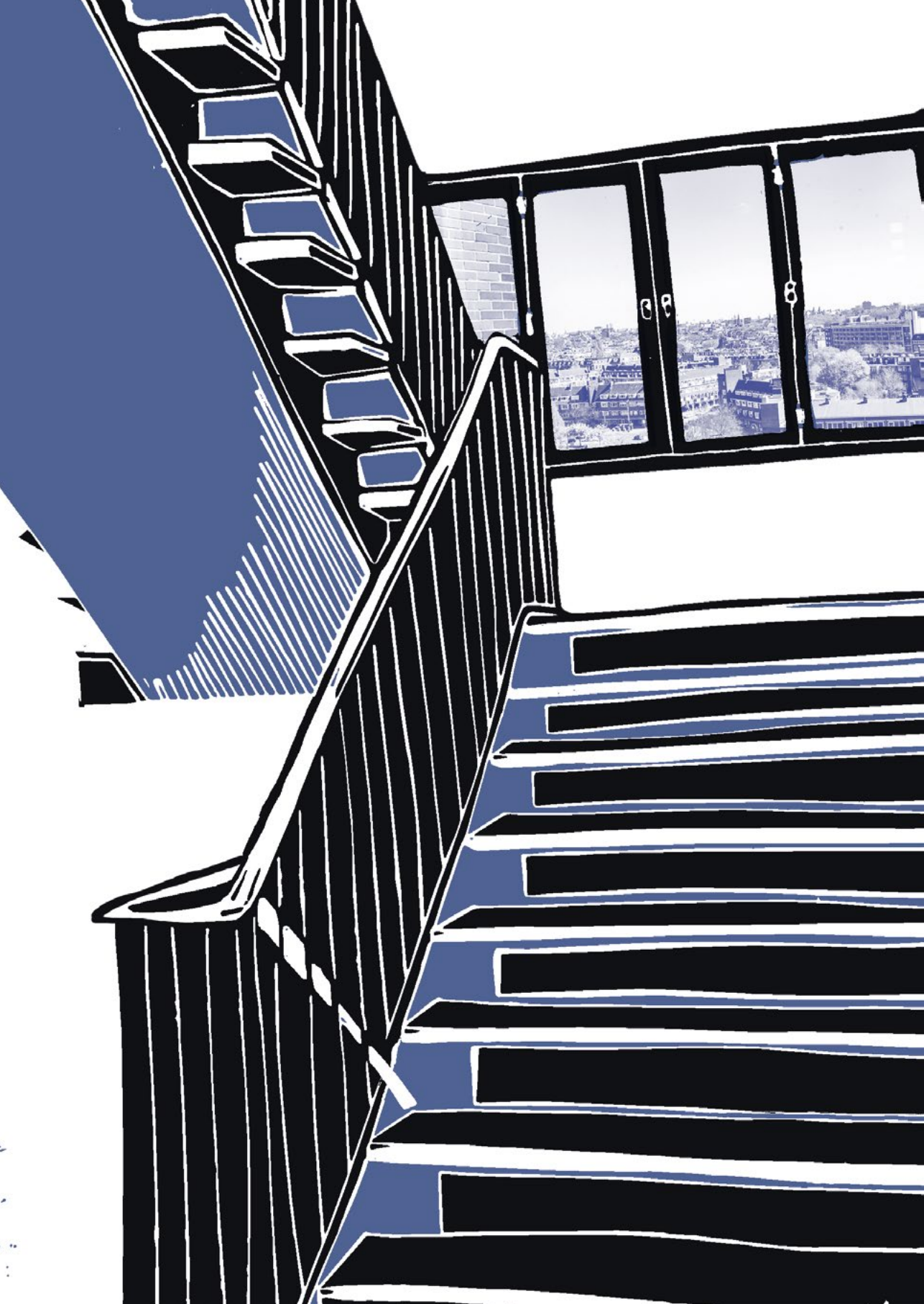

PERMANENCE THROUGH PRINT

PERMANENCE

THROUGH

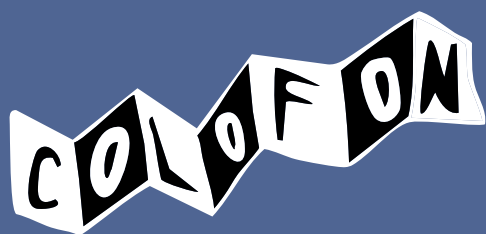
PRINT

DE

KRAAK

VAN

KLOKKENHOF

Tekst: Boris, behalve pagina 23–26: Tito (vert. Boris)

Illustraties en titels: Layla Gijsen

Foto's: Sergio Spadon

Ontwerp: Layla Gijsen & Spookstad

Uitgegeven door Spookstad in juli 2026

Deze zine verscheen eerder in het Engels als *Permanence through Print: Klokkenhof*, in september 2025.

Kraken gaat altijd door, maar een kraakpand is zelden voor altijd.

PERMANENCE THROUGH PRINT

is een reeks publicaties waarin gekraakte plekken worden geportretteerd voordat ze verdwijnen.

In deze zine vertellen **MO** **SIEN**
TITO **en** **CRIOYO**

die gekraakt wonen in

KLOKKENHOF

over hun motivatie om te gaan kraken, hun toekomstverwachtingen, ervaringen in het gebouw, en de zoektocht naar gemeenschap.

Hun verhalen worden aangevuld met korte historische en theoretische reflecties omtrent het gebouw Klokkenhof.

DE KRAAK VAN KLOKKENHOF

Klokkenhof werd in de zomer van 2024 gekraakt en kwam niet lang daarna in een mediastorm terecht. Het appartementencomplex uit de jaren '60 stond grotendeels leeg, in afwachting van een geplande maar uitgestelde renovatie. In de loop van een paar maanden trokken enkele tientallen krakers in de leegstaande appartementen. Kranten begonnen al gauw te schrijven over de "helse" omstandigheden waarin de overgebleven huurders zouden leven. Burgemeester Halsema kwam hoogstpersoonlijk langs, de gemeenteraad sprak zijn afschuw uit over de gebeurtenissen, pandbeheerder Vesteda schakelde uiteindelijk beveiliging in, en iedereen was het eens over de ontoelaatbaarheid van de kraak. Behalve de rechter, die oordeelde dat Vesteda en de krakers er samen uit moesten komen.

In al die tijd is nauwelijks aandacht uitgegaan naar de rol van vastgoedbeleggers als Vesteda in het opdrijven van de huurprijzen; of het onvermogen van vastgoedontwikkelaars en stadsplanners om betaalbare huisvesting op te leveren. De krakers zelf bleven schimmige figuren die overlast veroorzaken, terwijl over de motivaties om te kraken of de woningnood als sociale crisis werd gezwegen.

Als het aan Vesteda had gelegen, zou Klokkenhof überhaupt niet meer hebben bestaan. Het plan was om het oude flatgebouw met zijn 144 sociale huurwoningen te slopen en er een groot nieuwbouwcomplex met middenhuurwoningen voor terug te laten komen. Maar Klokkenhof werd in de tussentijd tot gemeentelijk monument benoemd, wat de sloop blokkeerde. Volgens de nieuwe plannen worden de woningen gerenoveerd en verduurzaamd. Daarbij zullen de sociale huurwoningen – stuk voor stuk piepkleine studioappartementen – alsnog worden overgeheveld naar het veel prijzigere middenhuursegment. Volgens de Bond Precaire Woonvormen laat Vesteda al sinds 2010 huurders van het gebouw middels tijdelijke contracten intern verhuizen. Een groot aantal van de bewoners beschikt daardoor niet over een vast contract, wat betekent dat er voor hen geen terugkeergarantie bestaat. Met nieuwe huurders en nieuwe contracten kunnen hogere huren worden gevraagd.

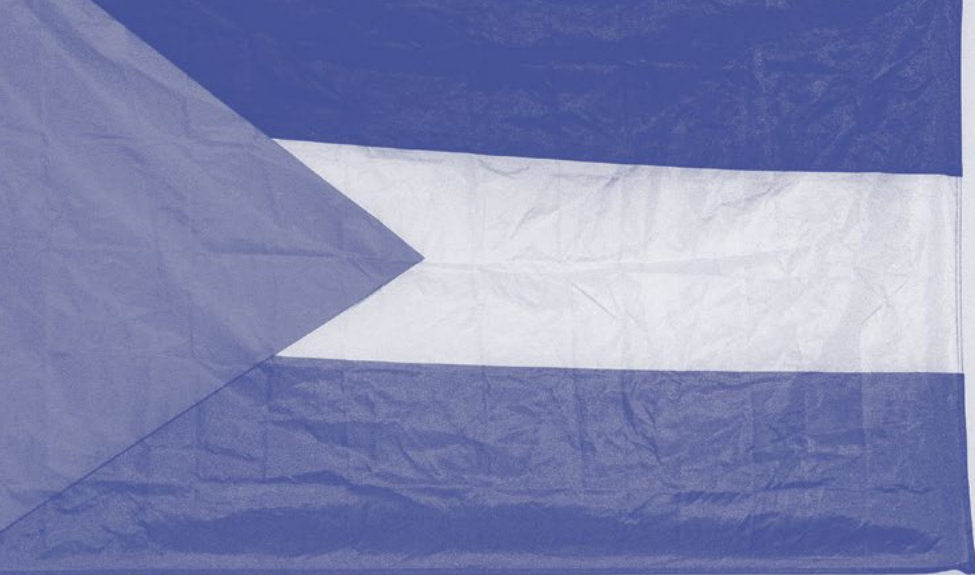
Het resultaat van Vesteda's aanpak is, simpel gezegd, dat betaalbare woningen plaatsmaken voor duurdere woningen, en dat mensen met lagere inkomens worden verdrongen uit de wijk. Daarmee is Klokkenhof typerend voor de huidige transformatie van de stad in een minder betaalbare, minder toegankelijke, en uiteindelijk ook minder vrije plek. De kraak van Klokkenhof is een daad van verzet tegen die transformatie, en toont de mogelijkheid van een alternatief gebruik van de stedelijke ruimte.

Ik was op zoek naar een woonplek, maar de huurprijzen zijn crazy. In die tijd hadden we net de People's University in Osdorp gekraakt, en mijn vriend daar zei dat die misschien iets voor me had en bracht me toen in contact met iemand hier. Ik moet zeggen dat ik echt geluk heb gehad. Toen ik op zoek was naar een woonplek had ik nog de mogelijkheid om huur te betalen, maar nu niet meer. Ik raakte mijn baan kwijt. Liever werkloos dan voor die klootzak werken, om eerlijk te zijn. Het is dus ook een statement. Fuck kapitalisme en al die shit. Ik wil niet in dit systeem zitten. Zo was het ook toen ik nog in Egypte woonde. Niet per se kraken, want dat bestaat bijna niet in Egypte. Maar ik ben van origine een podiumkunstenaar en ik gebruikte performances als een vorm van verzet. In Egypte hebben we niet echt een kraakscene. Als er wel wordt gekraakt dan is het op een heel kleine schaal. Het is een heel ander verhaal dan hier. Hier heeft kraken een lange geschiedenis. Het is niet alleen een actie, het is een hele beweging. Het is een hele vorm van verzet.

De eerste twee weken hier was ik de hele tijd on alert, want het was de eerste keer dat ik in een kraakpand woonde, ik wist er niets van. De politie kwam uit het niets opdagen; op een keer stond de politie zeven uur lang voor het gebouw. Ik kon niet weggaan en niemand kon naar binnen omdat ze zoveel mogelijk mensen wilden identificeren. Ze wisselden letterlijk van dienst voor de deur. Maar het was

juist ook een goede bonding time, omdat ik en een paar andere mensen die hier wonen allemaal samen in een van de kamers rondhingen. Eén iemand maakte een nepaccount aan voor Uber Eats en bestelde pizza voor ons allemaal, wat heel nice was. Door hier te zijn, voel ik me ook energieker, meer alsof ik een doel heb, meer levend.

Ik woon sinds 2017 in Nederland en ik had nog niet echt ervaren dat ik deel uitmaakte van een gemeenschap, van een groep mensen die zich om elkaar bekommeren. Tot oktober 2023. Toen kwam ik in aanraking met de activistische scene, en voelde me daar ook in opgenomen. En ik besepte: dat zijn mijn mensen. Hier wonen heeft me zo'n sterk gemeenschapsgevoel gegeven, dat miste ik. Het voelt echt als een gemeenschap, als vriendschap, iets waarvan ik hoop dat het zal blijven bestaan na de ontruiming. Of we nu met deze groep samenwonen op de volgende plek of niet.

1 DE SOCIALE MISSIE VAN WONINGBOUW

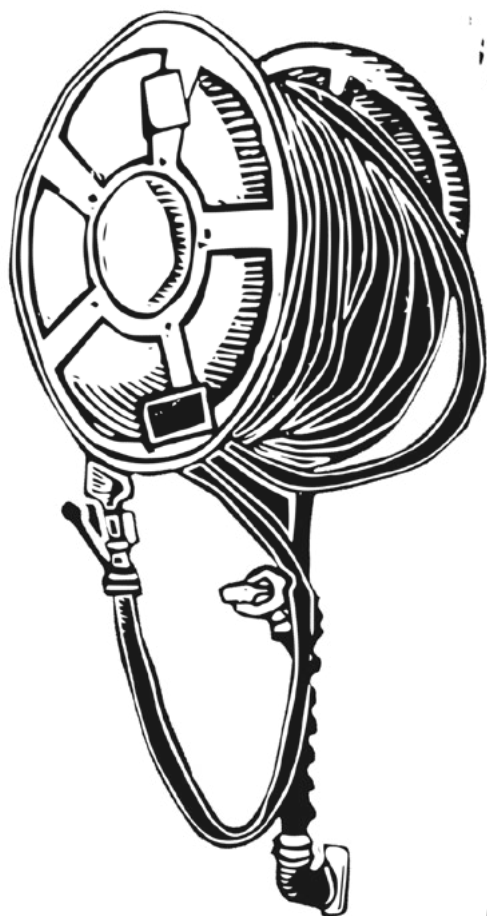
De Klokkenhof is een van de "hof"-gebouwen die door heel Amsterdam werden gerealiseerd door bouwondernemer Huibert van Saane (1903 – 1981). Het flatgebouw aan het Surinameplein werd in 1961 opgeleverd en stond bekend als de tweede "wolkenkrabber" van de stad. Het heeft een strak en ingetogen uiterlijk. Behalve de voor de tijd uitzonderlijke hoogte, het mozaïek aan de gevel dat de Bijbelse Ruth verbeeldt, en het carillon van 28 klokken aan de dakrand waaraan het gebouw zijn naam ontleent, heeft het weinig kenmerkende eigenschappen. Wat Klokkenhof bijzonder maakt, is dat het specifiek gebouwd was voor alleenstaande werkende vrouwen. Aan het eind van de wederopbouwfase was het voornamelijk voor deze groep nog altijd moeilijk om aan woonruimte te komen. Met 144 woningen voor vrouwen voorzag Klokkenhof in een dringende maatschappelijke behoefte.

Van Saane speelde een belangrijke rol in de naoorlogse wederopbouw, onder meer door de import van *prefab* bouwsystemen, maar zijn loopbaan

begint in de tijd van de grote vooroorlogse stadsuitbreidingen van Amsterdam. Sociaaldemocratische wethouders bevorderden de bouw van grote nieuwbouwwijken waarin arbeiders onder betere omstandigheden konden worden gehuisvest. Van Saane was een private ondernemer, en hij wilde bewijzen dat het rendabel kon zijn om betaalbare, kwalitatief hoogstaande arbeiderswoningen te realiseren. Om dat te bereiken, zette hij in op het gebruik van hoogwaardige materialen die lang meegaan en weinig onderhoud vereisen. Ook voerde hij zelf bepaalde ontwerpinnovaties uit, zoals het verplaatsen van de bergruimte van de zolder naar de begane grond, en het efficiënter maken van het trappenhuis. En hij bleef zelf de exploitant van de gebouwen die hij liet realiseren, wat de financiering over de lange termijn zeker stelde, waardoor de huren op een laag peil konden blijven. Hij verzette zich tegen commerciële huizenhandel, die de vastgoedprijzen nodeloos opdreef en ervoor zorgde dat het beheer van gebouwen in handen kwam van, zoals hij het verwoordde, "exploitanten die geen idee hebben van hun taak, die behalve een financiële ook een sociale zijde heeft"; een uitspraak die direct gericht lijkt tegen woningbeheerders als Vesteda.

Van Saane's eerste grote succes was de Krugerhof uit 1930, waarin al zijn vernieuwingen geïntegreerd werden doorgevoerd. Dit werd ook erkend door de gemeente, die Van Saane's bouwmethoden als voorbeeld voor de sociale woningbouw beschouwde. De sociale missie van de moderne

stedenbouw drong door tot in alle details. Een moderne, goed geventileerde, gestandaardiseerde keuken werd in opdracht van Van Saane speciaal ontwikkeld voor het Geuzenhofproject. De nieuwe gebouwen moesten voorzien zijn van centrale verwarming, warm water en betegelde badkamers. Er kwam een radio-aansluiting, speelruimte voor kinderen, in veel gevallen een grote gemeenschappelijke binnentuin, en aparte wasruimtes. Voor het eerst verkregen mensen uit de arbeidersklasse een mate van wooncomfort die tot dan toe was voorbehouden aan de welvarende bovenklasse.

Ik woon hier sinds september/oktober. De reden dat ik hier kwam wonen is dat ik uit m'n huis werd gekickt en ik kon nergens naartoe. Ik was al in gesprek met een aantal mensen die hier al woonden, en die zeiden dat als ik echt nergens naartoe kon, dat ik hier wel kon komen wonen. Zij hielpen me daarbij, het ging allemaal heel natuurlijk. Dus ik was heel blij, maar aan het begin was ik ook een beetje sceptisch, want dit pand heeft ook wel een rough edge. Maar de woonruimte is goed onderhouden. En er zijn wel wat sketchy mensen, maar ik kon nergens anders heen, en als je mensen leert kennen, zijn ze niet zo sketchy als je dacht.

Ik heb de rechtszaak echt ervaren als een overwinning in community en in saamhorigheid en in solidariteit. Daarvoor heb ik heel erg gemerkt dat we stukliepen op idealen en principes, of gedachtegoed, of heel erg bleven hangen in een soort van intellectuele battles; dat het niet meer echt lukte om met elkaar te praten, omdat we zulke verschillende ideeën hadden. Maar met de rechtszaak zijn er echt wel veel mensen ready geweest om iets te doen. Ik heb me ook wel echt veel daarvoor ingezet, door iedereen namen te verzamelen bijvoorbeeld. Dat is best wel gek want je wil als kraker altijd anoniem blijven, maar omdat het een civiele zaak is kan dat niet. Voor mij heeft het juist ook wel erg veel rust gebracht, dat ze nu m'n naam weten. Daarvoor had ik een beetje het gevoel dat ik me moest verstoppen, maar nu weet ik dat dat niet hoeft, ik durf nu ook iets meer mezelf te zijn met de huurders. Ik ben wel iemand die ervan houdt om met iedereen te praten, en nu voel ik me ook iets minder angstig.

Vesteda had de huurders gevraagd om bewijs te verzamelen tegen ons. En dat hebben er ook veel gedaan, waardoor er een soort angst gecreëerd werd. Terwijl het eigenlijk heel zielig is. Want die huurders leefden ook in heel slechte omstandigheden. Ik heb met een huurder gepraat die hier vroeger woonde, en die liet foto's zien van wat voor water er uit de kraan kwam; daar zat dus allemaal zand in. Er is tocht, het is heel gehorig, er is asbest. Het zijn gewoon allemaal shitty omstandigheden waarin we allebei slachtoffer zijn van een heel groot bedrijf dat niet om ons geeft, dus ik vind het heel jammer dat het Vesteda is gelukt om ons tegen elkaar op te zetten. In plaats van dat we met elkaar bijvoorbeeld een gemeenschappelijke rechtszaak hadden gedaan tegen Vesteda; want de huurders zijn ook heel erg geschonden in hun rechten. Dus het is gewoon erg jammer dat ze daar op die manier mee weg kunnen komen. Dat heeft ook te maken met hoe zij over ons communiceren naar de huurders. Zij probeerden bijvoorbeeld steeds alles op ons af te schuiven; er zijn bijvoorbeeld lekkages in het gebouw doordat zij de leidingen niet goed hebben afgesloten, en dan zeggen zij dat dat komt door de krakers. Ze hebben security ingehuurd, maar die security is echt fucking intimiderend, ze schrijven homo op onze deuren, ze hebben de liften gemold, ze zijn soms dronken, en ja, ook daarvan zegt Vesteda allemaal dat dit onze overlast is. Ik wil gewoon in vrede leven. Het is verdrietig dat de huurders bang zijn, ik wil hun leven niet moeilijk maken, ik wil gewoon normaal contact met ze hebben.

DE PRODUCTIE VAN GECONTROLEERDE RUIMTE

De stadsuitbreiding van Amsterdam in de eerste helft van de twintigste eeuw bood planners, architecten en bestuurders een unieke kans om een gerationaliseerde visie op de stedelijke omgeving te ontwerpen en in de praktijk te brengen. Steden, zeker historische binnensteden, zijn buitengewoon complexe omgevingen. De opeenhoping van mensen in vooral de oude proletarische wijken met hun onoverzichtelijke stratenplan en hun clandestiene bebouwing creëert een probleem op het vlak van sociale controle. Oproer ontstaat vaak vanuit dit soort plekken, waar mensen niet alleen erbarmelijke leefomstandigheden delen maar juist daardoor in nauw contact met elkaar staan, en solidariteit zich razendsnel verspreidt, en barricades makkelijk worden opgericht. Stadsplanning heeft daarom ook altijd als doel het *leesbaar* maken van de omgeving, het reduceren van complexiteit.

Het beroemdste voorbeeld hiervan is de zogenoemde Haussmannisering van Parijs, de vervanging van het oude, onoverzichtelijke stratenplan door brede, rechte, ongenaakbare avenues, die voornamelijk tot doel hebben om politiecontrole te bevorderen en het oprichten van barricades onmogelijk

te maken. Maar, zoals René Boer laat zien, is die rationalisering van Parijs zelf terug te voeren op de daaraan voorafgaande Franse bezetting van Algiers en de vernietiging van de Kasba. Dit is meer dan een detail. Het terugdringen van complexiteit, het leesbaar maken van de omgeving, het klaarmaken van de natuur voor productieve doeleinden, en het standaardiseren van alle productievormen, is in alle opzichten het staatsgeleide project van de kapitalistische moderniteit, en als zodanig verweven met koloniale praktijken. Het gaat steeds om het toepassen van een orde van buitenaf op een als verwilderd en oncontroleerbaar geachte omgeving. Een organisch woekerende, ongetemde, onoverzichtelijke natuur is een ontoelaatbaar verschijnsel vanuit het oogpunt van de moderne planning.

De twintigste-eeuwse, stedenbouwkundige versie hiervan is de modernistische visie van de functionele stad, waarin woon-, werk-, en recreatiefuncties worden opgesplitst. De gerationaliseerde stad valt uiteen in die gescheiden zones, die met elkaar verbonden zijn via grote toegangswegen, toegerust op de moderne verkeersmiddelen. Niet alleen de stedelijke omgeving, maar haar bewoners worden daarbij gereduceerd tot enkelvoudige functies. Het is een visie die vooral vanaf boven werkt, die op een schaal opereert die vanuit het straatniveau niet inzichtelijk is. Überhaupt verkondigde modernist Le Corbusier de "dood van de straat". De straat als plek waar mensen zich op onoverzichtelijke wijze en met meerdere of juist ongedefinieerde doeleinden

voortbewegen, moest wijken voor de straat als vervoerskanaal, als gerationaliseerde verbindingsweg om van de ene zone naar de andere te gaan.

De gerationaliseerde stad is een stad waarin de planner en de bestuurder maximale controle over de ruimte uitoefenen, of, beter gezegd, deze ruimte produceren als een gecontroleerde omgeving. Er is in planning daarom altijd een element van capture aanwezig, de verdringing van een complexiteit die als wanorde wordt aangezien, als de (half)menselijke versie van een verwilderde natuur die zich teweerstelt tegen pogingen om haar productief te maken. De gerationaliseerde, met wetenschappelijke methodes geperfectioneerde bouw van arbeiderswoningen is het complement van de gerationaliseerde productievormen van de fabriek. In beide omgevingen zijn regelmaat, voorspelbaarheid, controle, en standaardisering de norm.

Ik woon al ongeveer drie maanden in Klokkenhof.

Hiervoor zat ik bij Shadia Abu Ghazaleh campus. Gedurende de korte tijd dat Shadia gekraakt was, was ik bijna iedere dag in de gemeenschappelijke ruimte te vinden. Shadia was qua interne structuur veel politieker dan Klokkenhof: een sterk statement van weerbaarheid in solidariteit met het Palestijnse volk. Een discussietafel over de lokale geüniformeerde misstanden/misdadigers, een voedingsbodem voor poëzie, een inspirerende ontmoetingsplek voor toneelperformances, een plek om Levantijnse folklore, cuisine en muziek en literatuur te ontdekken. Maar het was ook een thuis voor neurodivergentie en gendernonbinariteit. Al met al een grote familie, een plek om gezamenlijk te helen, te leren, en lief te hebben. Na de ontruiming van Shadia was ik met wat kameraden op zoek naar nieuwe woonruimte, terwijl ik op dat moment nog huurde maar eigenlijk volledig gekraakt wilde wonen – iets wat ik de afgelopen tien jaar al van plan was. Ik geloof heel sterk in kraken als een manier om individuele en collectieve woonrechten te claimen, maar het is ook extreem noodzakelijk om veilige plekken te creëren voor asielzoekers die worden bedreigd met deportatie. Het is een duidelijk signaal van solidariteit in de openbare stedelijke omgeving, een kritische zelfreflectie voor eenieder die zich in een meer geprivilegieerde positie bevindt.

Kraken gaat vaak gepaard met ongemak, en het sociale stigma dat op daklozen, en vluchtelingen

en anarchisten berust, maakt huurders vaak afhoudend om de dialoog aan te gaan – vooral met niet-Nederlandstalige bewoners. In het geval van Klokkenhof stelden Vesteda en zelfs sommige huurders alles in het werk om onze gemeenschap van krakers tegen zich in het harnas te jagen. Van PowNews en AT5 tot de Telegraaf werd er een reeks artikelen vol met vooroordelen, angstzaaiërij en sensatiezucht gepubliceerd en systematisch ingezet om de valse beweringen en beschuldigingen van enkele welvarende Nederlandse bewoners te rechtvaardigen, ondanks een duidelijke behoefte aan sociale woningbouw in een stad waarin de huidige woningnood vooral de lagere klassen marginaliseert en mensen dakloos maakt. De Amsterdamse burgemeester Femke Halsema kwam zelfs langs om op theatrale wijze haar medeleven met de huurders te betuigen en haar ongenoegen over de situatie aan de aanwezige journalisten breed uit te meten. Wat nogal een aanfluiting is, gezien Klokkenhof ooit was gebouwd als een toegankelijke woonruimte voor ongehuwde werkende vrouwen, en daarmee deel uitmaakte van een veel minder speculatieve vorm van woningbouw zonder institutionele beleggers.

Een wijze kameraad wees me er ooit op dat “je de revolutie niet kunt leren uit een boek, maar dat je actief deel uit moet maken van het revolutionaire proces – dan schrijf je dat boek zelf.” Militant zijn blijft voor mij het belangrijkste aspect van anarchie; het zet diegenen die het narratief van de status quo weigeren ertoe aan om luidkeels in opstand

te komen, en op die manier de dwingende stilte van de staatsrepressie te doorbreken. Ik kan niet aan kraken denken zonder eerst de noodzaak van opstanden en rebellie te erkennen, omdat er enkele wezenlijke aspecten en waarden van de strijd tegen het kapitalisme bestaan die je alleen echt kunt begrijpen door deel te nemen aan stakingen, rellen en boycotacties – en hoogstwaarschijnlijk in confrontaties met fascisten en autoriteiten. Wanneer je die dynamiek eenmaal hebt doorzien, kan het een vreugdevolle – maar ook bitterzoete – ervaring zijn om deel uit te maken van de kraakbeweging, dankzij de toegang die het geeft tot een chaotisch netwerk van punks die de straten afstruinen op zoek naar leegstaande woningen, weggegooid eten en andere achtergelaten goederen die in deze consumptiemaatschappij voor lief worden genomen. Een fijnmazig web van ontheemden en psychonauten dat actieve verbindingen slaat met door vrijwilligers gerunde evenementen op basis van wederzijdse ondersteuning, van voku's tot crowdfunding, solidariteitsdemonstraties, vrijmarkten, radicale kunst, autonome filmvertoningen, workshops, permacultuur, politieke lezingen en veel meer.

Undergroundcultuur is een fragiel systeem. Klokkenhof zou, net zoals veel andere plekken, een voorbeeld moeten zijn van alternatieve manieren van leven, maar dat veronderstelt ook een serieus bewustzijn van zorgen op het vlak van veiligheid, vooral wat betreft patriarchale structuren en nuchterheid – twee realiteiten die vaak verweven

zijn maar waarover weinig gesproken wordt. Ik kan twee zines aanraden over dit onderwerp: "Betrayal – A Critical Analysis of Rape Culture in Anarchist Subcultures" en "Towards a Less Fucked Up World – Sobriety and Anarchist Struggle", beide beschikbaar op het webarchief van Sprout Distro. Systemisch geweld is een onzichtbare hand die culturele verbanden van binnenuit vergiftigt, en zichzelf nestelt in de zwakke intellectuele breuken die door collectieve trauma's worden geopend. Het is iets wat zich met geweld heeft geïnternaliseerd na eeuwen van hegemonie, etnische zuivering en kolonisatie, waardoor het collectieve bewustzijn ontkoppeld raakt van zijn voorouderlijke Inheemse wortels. Nederland is het embleem van de Europese slavernij, en de Nederlandse cultuur heeft die objectivering van menselijke wezens genormaliseerd. De horizon van bevrijding kan alleen bestaan als we werkelijk collectief het innerlijke werk aanvaarden dat voortdurend gedaan moet worden, omdat ontleren een levenslang proces van helen is. De mondelinge traditie is nog altijd het fundament van oorspronkelijke gewoontes, een herinnering aan vrijheid, kennis, geschiedenis en culturele waarden doorheen generaties van standvastig verzet. Het bevat verhalen, liederen, culturele praktijken, en historisch begrip. Het erkennen en respecteren hiervan is essentieel voor het in stand houden van het recht op zelfbeschikking, cultureel behoud, en gerechtigheid.

3 KRAKEN ALS ANTI-PLANNING

De vooroorlogse functionalistische uitbreidingsplannen werden in Amsterdam in de naoorlogse tijd ten uitvoer gebracht met nieuwbouwwijken als Nieuw-West en Buitenveldert. Hiermee komt de functionalistische scheiding van woon- en andere gebieden pas echt tot zijn recht. De woningnood, de verkrotting van de binnenstad, en de toename van het autoverkeer leidden vervolgens tot plannen voor de aanleg van snelwegen, metrolijnen en kantoorgebouwen dwars door de vervallen historische buurten als de Nieuwmarkt en de Jordaan. Die dreigende vernietiging van de oude, nog niet gerationaliseerde wijken maakte echter het eerste grote verzet tegen de functionalistische stedenbouw als zodanig los. Vanuit de top-down planningsvisie is een verkrotte wijk een obstakel voor de oplevering van wooncomfort; is een onoverzichtelijk stratenplan een obstakel voor de bevordering van verkeerscirculatie; zijn historische panden een obstakel voor de aanbouw van kantoorgebouwen. Maar voor bewoners hangt de levendigheid van de leefomgeving nu juist niet samen met rationeel bepaalde, planbare doeleinden.

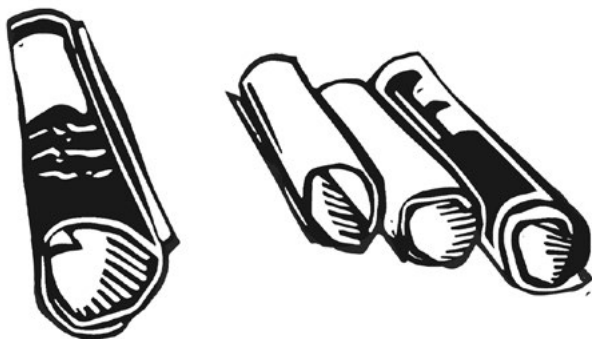
De geplande vernietiging van de Nieuwmarktbuurt gaf het startschot voor het kraken in Amsterdam. Het verzet tegen het functionalisme is niet een reactie-

naire afkeer van modernisering als zodanig, maar van de autoritaire, hiërarchische, top-down manier waarop de stedelijke omgeving wordt gecontroleerd door planning. Stedelijk protest, kraken, en de meest effectieve uitingsvorm van stedelijk ongenoegen, namelijk rellen, zijn manifestaties van een poging tot democratisering van de stedenbouw, van wat Henri Lefebvre het "recht op de stad" zou gaan noemen. Kraken manifesteert zich vanaf het begin als een anti-planning, een soort surrealistische parodie op modernistische planning, een behoud van oude, onleesbare, irrationele omgevingen, en de transformatie van die omgeving door de bezitloze toe-eigening ervan. Het creëert doelbewust onleesbare zones, gebieden die opnieuw intransparant worden gemaakt voor de disciplinerende kijk van bovenaf. Het is het voortdurende ontwerpen van wat James C. Scott een *vernacular order* noemt, en daarmee op zijn geheel eigen manier zelf een vorm van planning.

Kraken houdt de stad poreus, zoals René Boer het noemt. Porositeit is wat de stedelijke ervaring onderscheidt van zowel het platteland als de suburbs. Steden zijn plekken van vrijheid en verderf, het zijn de gebieden waar verloedering en verpaupering altijd dreigt, waar de welvarenden het dichtst op de huid worden gezeten door verarmde massa's, plekken waar een opstandig proletariaat zich bevindt, waar sekswerk een thuis vindt, en waar een schijnbare chaos voortdurend om zich heen grijpt.

Functionalistische stedenbouw leidt dan ook tot de paradoxale toestand dat het stedelijk leven zijn

stedelijk karakter (tenminste gedeeltelijk) wordt afgenomen. De uitbreidingswijken zijn een soort gigantische dorpen, residentiële gebieden op zo'n schaal dat de typisch stedelijke dichtheid aan connecties, de wanordelijke overlap van functies, nauwelijks mogelijk is. Er is sprake van een zekere uitruil: voor verbeterde leefomstandigheden voor het volk verkrijgt de planner verbeterde controlemogelijkheden terug. En dat zit niet alleen in de schaal, het schuilt ook in de details. Kennelijk selecteerde Van Saane hoogstpersoonlijk de bewoonsters van Klokkenhof. De dames moesten van "onbesproken gedrag" zijn, van een bepaalde leeftijd, en ze moesten werk hebben. Zelfs in een sociale voorziening als een flat voor alleenstaande vrouwen, gelden restricties op de toegang tot een basisbehoefte als woonruimte. De nadruk op de zedelijke deugdzaamheid van de vrouwen is een ander blijk van de "onstedelijkheid" van deze kijk op het stadsleven; of, preciezer gezegd, nergens blijkt zo duidelijk het vermogen van de planning tot stedelijke disciplineren. Van Saane weet op het microniveau een eigen stedelijke utopie te realiseren: een flatgebouw dat zich hoog boven de rest van de bebouwing verheft, vol met volledig identieke woonruimtes, waar alleen plek is voor deugdzame dames.

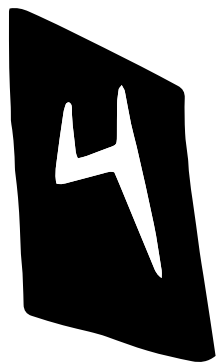
Het was ineens uit met mijn ex en ik dacht: oké, ik moet nu wat anders gaan doen, en ik vertik het om weer huur te betalen. Maar ik had nog geen ploeg om dit samen mee te doen, dus ik ben een beetje rond gaan vragen. Zo kwam ik terecht bij een andere kraker, en die heeft me hiernaartoe gebracht. We zijn direct hiernaartoe gekomen, het was leeg, en ik kon blijven als ik wilde. Het was heel simpel, ik heb niets hoeven doen. Dat was best apart, want ik had verwacht dat ik het zelf zou moeten doen. Dus dat is hoe het is gebeurd. Heel vanilla verhaal eigenlijk.

Aan het begin had ik niet het gevoel dat heel veel mensen hier wilden wonen. Een heleboel woningen waren gebarricadeerd door Vesteda. Dingen waren kapot geslagen, doorgeknipt, elektra onklaar gemaakt, de wc's deden het niet altijd. Het was gedeeltelijk onbewoonbaar gemaakt. Ik ben zelf ook betrokken geweest bij het openen van andere nieuwe appartementen, barricades weghalen. En omdat ik dit makkelijk heb gekregen, had ik het gevoel dat ik me nu ook wel moest inzetten voor nieuwe mensen of de rest van de groep. Ik ben inmiddels ook een beetje een soort hostel geworden. Er zijn constant mensen over de vloer wanneer ik er ben. Ik heb m'n keuken, ik heb m'n toilet, douche, stromend water, alles werkt, maar er zijn mensen die gewoon niets hebben. Geen stroom, geen water. Niet eens een toilet.

Ik vind dat we meer moeten kraken. Huren voor iemand met mijn inkomen is natuurlijk onmogelijk tegenwoordig. Maar ik vind het ook te

makkelijk, het is de easy way out. De manier waarop wij moeten leven in het algemeen vind ik belachelijk, niet alleen in deze stad, maar ook in Nederland, in Europa. Ons leven wordt aan ons terugverkocht. We worden behandeld alsof ons leven niets waard is. Ik vind het belachelijk dat je dan zegt, ik accepteer het maar gewoon. Ik ga fulltime werken om maar die huur te kunnen betalen. En ik begrijp dat mensen dat doen, ik heb het zelf ook gedaan, en misschien zal ik het ook ooit weer doen. Maar ik ga zeker hierna weer kraken. Ik vind dat we dat weer massaal moeten gaan doen.

Ik vind het community-aspect heel belangrijk. Goed, dat kan je overal wel hebben, dat hoeft niet per se via het kraken. Maar samen wonen is anders dan een gedeelde hobby of interesse hebben. Community, zelfredzaamheid, en op persoonlijk vlak mijn eigen waardigheid. Gewoon, terugpakken van fucking pandjesbazen en de overheid. Het is een gevecht, maar dat boeit me niet zoveel. Leven is vechten. Je kan op die manier een voorbeeld zijn voor anderen, je kan mensen inspireren. Er zijn een heleboel mensen in deze stad en in Nederland die neerbuigend kijken naar wat krakers doen, ik bedoel, je ziet de comments. Tegelijk zijn er ook zoveel mensen die geïnspireerd raken en het zelf willen gaan doen, of op een andere manier ook verzet willen tonen. En dat is voor mij ook een heel belangrijk aspect. Maar het is niet per se leidend, het gaat me ook om wat ik in mijn leven nodig heb en wat de mensen om mij heen nodig hebben. Het gaat mij om die hoofdlijnen.

FINANCIËLE DISCIPLINERING

De persoonlijke betrokkenheid van een private bouwondernemer niet alleen bij de bouwprojecten en de uitbating maar bij de bewoners zelf, is tegenwoordig nauwelijks voor te stellen. Sociale controle heeft in de neoliberale decennia een transformatie ondergaan. De disciplinerende werking van planning als de bevordering van sociale hygiëne en controle over de ruimte, die gezamenlijk de leesbaarheid van zowel de omgeving als van de menselijke bevolking moest creëren, is vervangen door de logica van financieel kapitaal. Daarmee verandert stedelijke disciplineren van karakter. Wie er komt te wonen op welke plek en onder welke omstandigheden is nu niet zo zeer afhankelijk van de planningsvisie van architecten en stadsbestuurders, maar van de stromen van financieel kapitaal, van de eigenaars- en investeringsstructuren die daarachter schuilgaan, en de belangen die ermee gediend worden.

Dit vindt overigens plaats in heel Europa. Institutionele beleggers – de pensioenfondsen en verzekeringsmaatschappijen die de aandeelhouders zijn van woningbeleggers zoals Vesteda – kopen overal vastgoed op, omdat beleggen in vastgoed nou eenmaal garant staat voor “stronger risk-adjusted returns

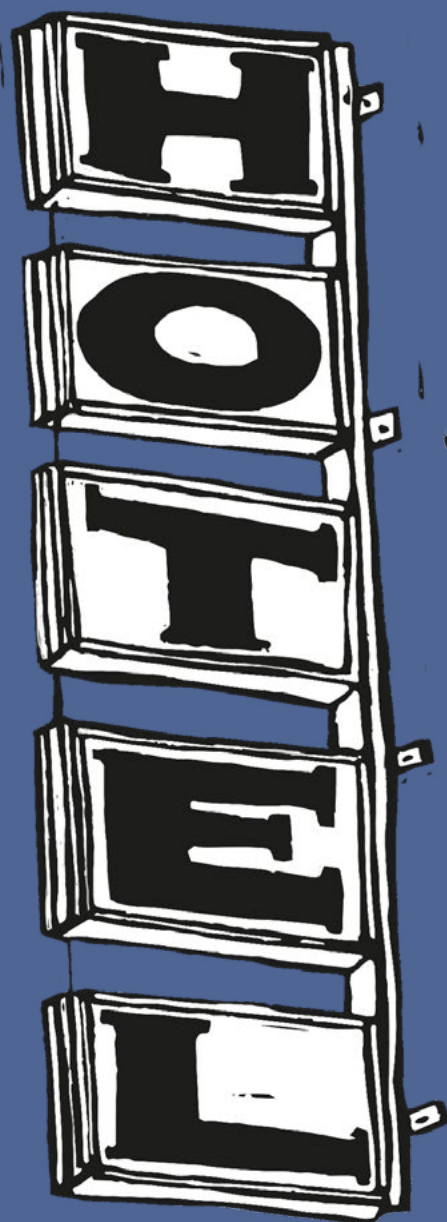

than any other sector"; er gaan ondertussen biljoenen in om. De tactiek van Vesteda, renoveren om de bewoners eruit te werken en dan hogere huren te kunnen vragen, staat bekend als "renoviction", en wordt overal toegepast waar vastgoed in handen van financiële spelers komt. Woningbeleggers als Vesteda verkondigen maar wat graag dat hun woningbouwprojecten voor de middenhuur helpen om de woningnood tegen te gaan, terwijl in werkelijkheid de jacht van de beleggers op vastgoedrendement de prijzen verder opstuwt. Het vervangen van betaalbare woningen door dure woningen heeft niks met een sociale missie te maken; het maakt het stedelijk leven simpelweg minder toegankelijk, minder vrij, minder divers. Het verandert woningen in een plek waar dividenden voor aandeelhouders worden gerealiseerd; niet meer dan cijfers in een beleggingsportefeuille.

Wat dat betreft is Klokkenhof symbolisch voor de wooncrisis, die boven alles een *crisis van planning* is. Het rendementsgeoriënteerde bouwen kent alleen financiële maatstaven. Esthetische en sociale samenhang spelen geen rol van betekenis. Het *plan-nen* – de materiële inrichting van de omgeving volgens een bepaalde visie op het sociale bestaan – is vervangen door een financiële coördinatie van investeringsmogelijkheden. Het vermogen om op korte termijn, op grote schaal, voor lage inkomens hoogwaardige woningen te bouwen in een omgeving die wordt verrijkt met de nodige voorzieningen, is verloren gegaan.

VOORTVLUCHTIGE PLANNING

Maar het simpele, en vrij willekeurige besluit om het als lelijk afgeschreven en voor de sloop bestemde pand tot monument te bestempelen, doorkruiste de investeringsplannen van Vesteda. De daaropvolgende kraak van Klokkenhof opende de weg naar een hernieuwd sociaal gebruik van de woonruimte, zónder voorwaarden wat betreft inkomen, gender, afkomst, of wat dan ook. Voor de duur van een kraakactie (en dan de volgende, en daarna, en zo door...), houdt die andere, ondergrondse traditie van planning zich ondanks alles in stand: een (voort)vluchtige planning die niks anders is dan de "zelfvoorzienendheid op het niveau van het sociale", het terugpakken van de middelen om onze eigen levens gemeenschappelijk vorm te geven. Tegenover de zuivere abstractie van een financieel kapitaal dat bezit neemt van de stedelijke omgeving, creëren krakers poreuze ruimtes, de "spaces without capture" waar de abstractie van bezit ongedaan wordt gemaakt, en blijven zo de opstandigheid van het stedelijk leven voeden.

Spookstad 2026